

Més enllà de l'individu

Text > VICENÇ PAGÈS JORDÀ

Descriure no és fàcil, ja que cal fer els deures abans: llegir descripcions model·liques i reflexionar-hi, però també observar, imaginar i trobar el mot precís (i després tornar a començar el procés unes quantes vegades). Ens podem consolar pensant que la descripció no sempre és necessària, i tindrem raó. Ben mirat, una descripció pot tenir dues raons per existir, que idealment haurien de coincidir: eficàcia narrativa i bellesa formal. Si la descripció no és necessària ni procura un plaer estètic, el millor que podem fer és estalviar-nos-la. Cal evitar, en tot cas, el que es coneix com a «efecte Bibendum», en referència al ninot de cap diminut i cames desproporcionadament grosses que sortia a la publicitat dels pneumàtics Michelin: un error freqüent en els escriptors novells consisteix a descriure amb riquesa de detalls les situacions supèrflues i liquidar amb un parell de frases els nuclis argumentals. És lícit perseguir el desequilibri, però no es considera un encert si es produeix de manera involuntària.

Eines literàries

Josep Pla ho va establir amb netedat a *El quadern gris*: «El drama literari és sempre el mateix: és molt més difícil descriure que opinar. Infinitament més. En vista de la qual cosa tothom opina». Tancarem aquesta sèrie amb descripcions situades a mig camí entre la pintura i l'apunt sociològic. Ens referim al recurs que utilitzen els escriptors que, més que inventar personatges del no-res (si és que això és possible), prefereixen servir-se d'eines literàries per aproximar-se al retrat d'una època, d'una classe social, d'un col·lectiu

històric. Lluny de dades estadístiques i de relacions de causa-efecte, aquestes descripcions —situades en un gènere promiscu que té tractes amb el periodisme, la literatura i la història— poden ser útils per introduir el lector en un context.

Prenguem, per exemple, la descripció que fa Gaziell a *Tots els camins duen a Roma* dels nou-rics de principis del segle XX que es delien per exhibir-se cada migdia pel passeig de Gràcia. En aquest cas, saber com era la seva llar

—més concretament, saber què els mancava a la llar— ens ajuda a entendre com són: «Aquests enriquits —“polls ressuscitats”, com el pobre envejós els anomenava— vivien encara en pisos senzillíssims, mal moblats i freds, que ressonaven i lluïen de buidor i mosaic: sense catifes, calefacció ni gairebé cortinatges, descomptant el salonet de rebre, on només s'entrava si la família era visitada per quatre coneguts, no de confiança. Les visites s'asseien al sofà, davant el piano vertical

>> Josep Pla, fotografiat a Llofriu el 1972, remarcava que és molt més difícil descriure que opinar. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. NARCÍS SANS.)

MEMÒRIES

A la recerca de mi mateix

Edició de Norris Garolera

Carles Fages de Climent

>> Portada de les Memòries de Carles Fages de Climent, riques en descripcions.

(Foto: BRAU EDICIONS)

que la filla de la casa aprenia a tocar. La vida de relació i societat era gairebé nul·la entre aquest estament bàsic, i el torn de nit al Liceu o el dels diumenges i festes a la tarda no bastava per a omplir del tot la seva vanitat recolzada en els cent mil duros que anualment es guanyaven en botigues i fàbriques».

El capítol «El Senyoràs», inclòs a les *Memòries* de Carles Fages de Climent, descriu un membre de l'aristocràcia decadent. En aquest cas, l'aproximació arriba a partir de la indumentària, i també en un parell de diàlegs sintètics. En comptes de passejar en grup, aquest personatge transita sol, un detall que pot suggerir que forma part d'una espècie en extinció:

«¿Qui és, aquest personatge amb coll i punys de midó, capell bombí, bastó de caoba amb puny d'or, americana negra i pantalons de *corte*, armilla fantàstica, botins grisos; una mica gros i més aviat alt, que passeja tot sol per sota els porxos de la plaça de la vila, en dia fener?»

»—És el Senyoràs.

»—I quina feina fa?

»—Els diumenges va a ofici».

Els ingressos del Senyoràs són incerts i irregulars: «Confiaua cegament en la providència, que feia segles que

vetllava per ell, i no s'errava. Cada cinc, cada set anys, indefectiblement, la resolució favorable d'un litigi antic, l'herència d'un oncle canonge o d'una cosina en la qual s'extingia una branca tercera, posaven remei a les petites dificultats».

A la pàgina següent, ressona l'eco del primer diàleg que hem transcrit:

«—Quina feina té, a Girona?»

»—Li fan les armilles».

Revisitem ara les primeres pàgines de la novel·la *Cera*, que reviu l'enterrament del bisbe Josep Cartaña el 1963 a Girona. La descripció de Miquel Pairoli respecta l'ordre de la comitiva, que reflecteix simbòlicament la jerarquia del poder: en primer lloc desfilen els confreres de les germandats, a continuació «l'onada blanca del clergat», els membres del capítol, el cardenal arquebisbe, el cos embalsamat del bisbe, després els jerarques del règim, les autoritats locals, els familiars del bisbe difunt, i finalment la burgesia ascendent. Fixem-nos, per exemple, en els membres del capítol, tots ells arreglats en una frase que es prolonga com una processó: «Compungits i severs, amb l'expressió concentrada de l'orant i amb una presència que suggeria el domini de les subtilitats teològiques, de les tonades gregorianes i alhora un veïnatge temptador i sovintejat amb el poder terrenal i les seves pompes, homes rotunds i provetes, de pell rosada i pàl·lida, tibant en alguns, solcada per les arrugues de l'edat en els més magres».

Acabem amb un fragment d'*Escalfarata d'Empordà* en què Adrià Pujol Cruells descriu, en un sentit no pas físic, l'empordanès idiosincràtic, un dels per-

sonatges que més bé coneix (o que s'ha inventat, o les dues coses): «A rodolons, l'home iniciat de l'Empordà botzineja sense control, es contradiu com una perdiu, és xenòfob i després d'esmorzar faria pogroms, com qui es fa un ou ferret, però també disposa de la finor analítica del gnom. Tanmateix, a partir de certa edat, si no ha vist món, i si l'ha vist també, l'autòcton s'entristeix, es marfon, té fred als peus, misogineja per les quatre deus, repapieja, i s'avinagra quan s'adona que és un ni tu ni vós alcaigut».

Recursos i perills

Cadascuna d'aquestes aproximacions al grup és prou diferent, però coincideixen en alguns punts. El més important no són pas els adjectius i les comparacions, sinó una sintaxi que eviti els perills de la sonsònia, tan perillosa i temptadora en les enumeracions. Un dels recursos més poderosos és la metonímia, ja que permet que a partir d'un element —el pis, l'enterrament— ens fem una idea del conjunt. No cal que l'autor sigui explícit, o si més no directe, ja que ens podem acostar al rerefons del personatge a partir d'algun detall revelador.

Els personatges poden ser descrits en singular o en plural, els podem veure en la intimitat o en un acte oficial, amb un lèxic més estàndard o més creatiu, a partir d'un narrador extern o des de l'omnisciència demiúrgica. Tot i que coincideixen en la tercera persona, Gaziell, Fages i Pujol saben molt bé de què parlen: han conegut aquests personatges fins al punt que els seus textos voregen l'autoficció. I encara algun indocumentat afirma que les descripcions són objectives.

>> La novel·la *Cera*, de Miquel Pairoli, descriu l'enterrament del bisbe Josep Cartaña a Girona l'any 1963. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. MARTÍ MASSAFONT.)

